

Gonfaus, del Lluçanès al Llobregat

Dolors Vila i Llivina - Jaume Casas i Gumfaus

INTRODUCCIÓ

En aquest treball es presenten els resultats de l'estudi sobre la família Gonfaus de Santa Eulàlia de Puig-oriol, al Lluçanès¹, en el període que s'estén des del segle XVI, moment de plena expansió de les relacions amb les principals famílies de la comarca, fins al segle XIX quan l'últim propietari es ven la casa Gonfaus.

En aquest mateix període de temps, entre Osona i el Berguedà, hi ha documentades dues cases més amb propietaris amb cognom Gonfaus: el mas Cultius a Santa Eulàlia de Puig-oriol i el mas Gonfaus a la parròquia de Biure, a Sagàs. La referència més antiga correspon al mas Gonfaus de Santa Eulàlia Puig-oriol, això ens fa pensar que és la casa original i punt de sortida dels Gonfaus d'aquesta zona. Els vincles entre aquestes tres cases estan documentalment acreditats des del segle XVI i s'aniran afeblint amb el temps mentre que les cases desenvolupen la seva pròpia història familiar.

La reconstrucció de la genealogia d'aquesta família es basa en el llibres sacramentals de naixements, matrimonis, enterraments i també documents notarials de diverses parròquies, principalment de la del priorat de Santa Maria de Lluçà i a partir del segle XVI, data d'inici de les inscripcions en les parròquies catalanes. Hem resseguit les transaccions econòmiques d'alguns hereus al registre d'hipoteques i protocols notarials de la comarca i també la confiscació de la propietat en la guerra de Successió.

A la branca principal de la família de Santa Eulàlia de Puig-oriol s'han identificat més de 200 persones, i hem apuntat diverses branques laterals que gradualment s'aniran estenent per tot el Lluçanès i les lleres del Llobregat, especialment en la

part berguedana. En l'últim punt del treball repassarem breument l'actual presència del cognom Gonfaus en l'àrea senyalada.

L'ORIGEN

La fonètica del cognom Gonfaus ens evoca terres llunyanes. Segons estudis sobre temes d'onomàstica catalana² es reconeix l'origen etimològic germànic del cognom com a producte de la «revolució antropònica» dels temps visigòtics i francs. Segons això, Gonfaus provindria del nom propi germànic *Gundovald* o *Wunfalds*, tot i que amb certes discrepàncies per tractar-se d'un nom molt poc freqüent en el moment de la fixació dels cognoms catalans a partir dels segles XI-XII³.

La grafia del cognom ha mantingut la seva integritat durant tot el període treballat a l'entorn del Lluçanès. Però també hem vist Gomfaus, Gonfau, Gumfaus

a d'altres indrets de Catalunya i especialment aquest l'últim segle, potser per un cert relaxament al trobar-se lluny de la font original.

Al municipi de Santa Eulàlia de Puig-oriol encara existeix una finca Gonfaus amb diverses edificacions catalogades pel Patrimoni de la Generalitat de Catalunya com a element d'interès cultural. Actualment és de titularitat privada, aliena a la família Gonfaus. Consta de varis edificis, alguns moderns per adequar-se a l'exploració agrícola-ramadera actual, però força deteriorats. L'habitatge principal és una estructura de planta quadrada, de dos pisos i planta baixa i coberta a quatre vessants.

La primera menció del mas és de l'any 1325, segons el catàleg de masies de Lluçà. En el document del capbreu⁴ del priorat de Lluçà de 1434, s'esmenta la finca de Gonfaus quan es determinen els termes de la batllia de Sta. Eulàlia de Puig-oriol. En els Fogatges⁵ de 1497 i 1553 només cita

Casa Gonfaus a Santa Eulàlia de Puig-oriol. FOTO J. CASAS

Portal d'entrada al pati de Gonfaus de Sta. Eulàlia Puig-oriol. FOTO D.VILA

un Gonfaus com a cap casa de Sta Eulàlia de Puig-oriol, a la vegueria del Lluçanès/Manresa.

LA FAMÍLIA DEL MAS

Molts elements característics de la manera de fer de la pagesia propietària catalana es veuen reflectits en la família Gonfaus: la gestió del patrimoni, de la família, els hereus i els cabalers, les estratègies matrimonials, l'expansió de la família, la defensa de la terra, els religiosos, ...

La institució de l'hereu és la figura típicament catalana que ha estructurat la nostra societat des de l'Edat Mitjana. L'hereu rebia l'encàrrec de gestionar el patrimoni familiar i assumia el repte de repartir dots i legítimes aconseguint el màxim benefici i satisfacció dels membres de la casa amb el mínim risc per la integritat del patrimoni.

També tenia la facultat de designar el seu successor, normalment entre els seus fills, en general prioritzant els nois per davant de les noies i per ordre d'edat. Quan no hi havia fills propis, normalment es trobava una alternativa entre la família propera.

L'hereu es valia de les estratègies matrimonials per tal d'establir els millors pactes entre famílies, sempre considerant les disponibilitats que la casa podia destinar per a aquestes operacions: per a l'hereu es cercava un matrimoni amb una noia cabalera

d'una casa amb la que fos convenient iniciar o mantenir una relació familiar amb una aportació de recursos econòmics en consonància amb l'estatus de la casa. Per a les filles cabaleres hauria de negociar matrimonis amb hereus o cabalers de cases de diversa categoria.

Per als nois cabalers una bona opció era trobar una pubilla i marxar a una casa com a titular d'un altre patrimoni actuant de pubill. Altres opcions significaven una disminució en l'estatus social del noi, que per fundar una nova família disposava només de la legítima amb que sortia de la casa.

A voltes aquest capital li servia per emprendre un ofici de menestralia. O bé el cabaler entrava a formar part de testament religiós on, amb els diners de la legítima, iniciava una carrera a les institucions eclesiàstiques que, amb habilitat i estratègia, li proporcionarien les rendes necessàries per mantenir un cert estatus econòmic i social. Els fills religiosos, en el testament, nomenaven hereus dels seus béns al mateix hereu de la casa, d'aquesta manera retornava el capital inicial i, eventualment, incrementat amb el que podia haver acumulat el religiós al llarg de la seva vida.

Lesglésia també fou una bona opció pels fills de Gonfaus. S'han referenciat varis religiosos, sobretot al segle XVI i XVII, alguns rectors instal·lats al mateix Lluçanès, tant germans com nebots dels hereus de Gonfaus. En canvi no consta cap noia religiosa; les noies estaven destinades a sege-

llar contractes matrimonials beneficiosos per als interessos de la casa.

El mas Gonfaus era una explotació familiar que obtenia els recursos de la terra cultivada, del bosc i de la ramaderia. La ramaderia tenia una especial rellevància al Lluçanès. No en va era camí de pas dels ramats de la transhumància des de les contrades del sud, des del Vallès al Bages, cap a les terres altes del Berguedà, particularment a Castellar de n'Hug. La llana de les ovelles, utilitzada per a teixir en l'àmbit familiar, serà un dels elements principals i necessaris per engegar l'activitat de la indústria tèxtil de la zona a partir dels segles XVII i XVIII. La cabanya del mas era per a consum propi i petites transaccions comercials. Amb aquests recursos s'havia de mantenir la propietat i generar excedents suficients per afrontar les despeses de la casa.

En general, les terres i el bestiar del mas generaven la riquesa per a mantenir una sola família, la del hereu. La dimensió de la finca, la productivitat de les terres, els ingressos no agrícoles o el volum de les rendes configuren els recursos que proporcionava una generació i que eren els pagaments en dots i legítimes de la propra, per tant l'hereu havia d'administrar-los amb cautela. L'endeutament per complir compromisos massa exigents fou un recurs habitual entre els pagesos, però suposava un llast important per a una pagesia amb explotacions que no generaven prou excedents per assumir càrregues gaire feixugues.

Leconomia de la casa presenta la seva major puixança al segle XVII. Durant aquest segle la masia Gonfaus es objecte d'ampliacions i millores per part dels hereus, tal com evidencien inscripcions en les llindes i carreus de les parets. En el cadastre de 1716 també consta l'ampliació de les terres de la finca. Malauradament aquest moment esplendorós precedeix la furiosa represàlia borbònica pel seu posicionament austriacista en la Guerra de Successió. Les terres i bens de Gonfaus foren confiscades i no els van ser retornades fins el 1725. Més endavant, altres hereus hauran de gestionar la decadència de la finca i la degradació lenta del patrimoni que condueix a la venda definitiva de les propietats a finals del segle XIX.

Els hereus i els seus descendents

Descriurem la família Gonfaus del mas de Santa Eulàlia de Puig-oriol a partir de la documentació de la parròquia de Lluçà.

En aquestes inscripcions el cap d'aquesta casa és anomenat com «hereu del mas Gonfaus», «propietari» «hisendat» i fins «honorable». Els primers llibres de la parròquia de Lluçà ja contenen nombroses inscripcions referides a membres de la família Gonfaus, cosa que evidenciarà que es tracta d'una família plenament consolidada en aquest territori al segle XVI. La informació dels llibres sacramentals és molt sòbria i a voltes incompleta, il·legible o només parcialment conservada, però ha permès ordenar la línia d'hereus de la casa de Santa Eulàlia de Puig-oriol amb algunes mancances, sobretot en la informació més antiga, tal com s'esmenta.

A la casa de Cultius, de Sta. Eulàlia P. també hi ha documentada una altra família amb el cognom Gonfaus a partir del segle XVI, provinent de Castell de Lluçà, que manté relació amb la casa Gonfaus en nombrosos actes sacramentals. Però no hem trobat el fil que els uneix familiarment, possiblement per ser anterior a la data dels documents consultats.

A la parròquia de Sant Martí de Biure, al municipi de Sagàs, també es coneix una casa amb el nom de Gonfaus des del segle XVI. Es tractaria d'un mas anteriorment anomenat com Mujalt o Noguera⁶ que el 1538 era ocupat per Valentí Gonfaus de Santa Eulàlia de Puig-oriol⁷. Abans d'acabar el segle XVI ja serà conegut com mas Gonfaus, atenent el nom dels seus ocupants. La documentació de les parròquies de l'entorn d'aquesta casa ha desaparegut, però trobem membres de la casa de Sagàs relacionats amb els de la casa de Santa Eulàlia de P. en els llibres sacramentals de Lluçà, cosa que indicaria una relació familiar.

Abans del segle XVI i de la informació que es disposa en les parròquies són comptats els document amb dades útils per reconstruir la història familiar. Els Fogatges són llistes que situen una família en un lloc i temps però només compten focs (llars) dels municipis. Els capbreus i els llevadors de censos identifiquen una propietat amb el nom del seu titular en una data determinada. Arnau i Pere Gonfaus⁸ són els primers noms d'hereus citats en aquests documents.

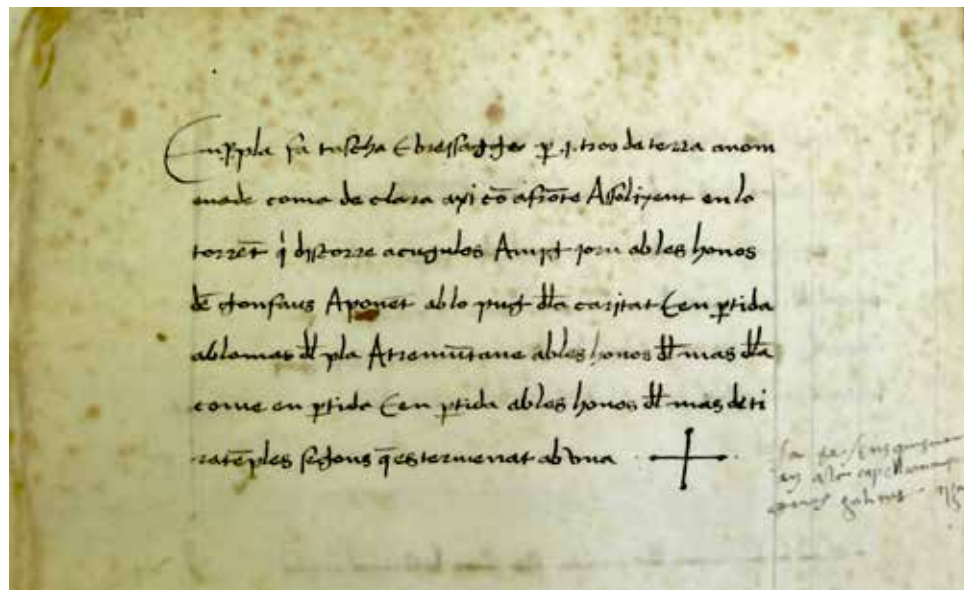
Arnau Gonfaus, el 1434 declara que és propietari del mas Gonfaus i també dels masos Borrell i Pla.

Pere Gonfaus, el 1548 presta jurament i homenatge al priorat de Lluçà confessant-se propietari del mas Gonfaus i el Borrell. Segons ell el succeirà el seu net Bernat.

I. Bernat Gonfaus, Fa pagament de censos el 1610 com a hereu del mas Gonfaus i és el primer hereu citat en els llibres sacramentals de Lluçà, encara que d'una manera incompleta. Casat amb Joanna Rocadenbosch i Bet/Isabet. Hem documentat els següents fills: en Bernat, que serà l'hereu que segueix. En Salvador (*1565) que es casa el 1600 amb la pubilla del Molí de Puig-oriol. En Francesc (*1573) que el 1601 es casa amb la pubilla del mas Castellar de Centelles, Osona. En Pere (*1581) que es casa amb la pubilla del mas Salvans de Sagàs (les terres d'aquesta propietat limiten amb les de la casa Gonfaus de Sagàs). En Gaspar que es casa amb una noia d'Olost on es traslladarà a fer de fuster i iniciarà una important nissaga a aquest municipi. En Joan (*1584/+1668) rector i vicari perpetu de Santa Maria de Lluçà fins a la seva mort on va realitzar reformes i millores en l'església, molt deteriorada pel terratrèmol de 1428, i membre molt actiu en tots els esdeveniments de la família Gonfaus.

El Bernat i l'Elisabeth van tenir, almenys, 11 fills batejats a la parròquia de Lluçà, alguns dels quals són: en Jaume, que serà el següent hereu. L'Eulària (*1609) casada amb Pere Riba hereu de la Riba de St. Climent de la Riba. La Paula (*a.1609) que es casa el 1626 amb Antoni Puig-oriol, hereu de la casa Puig-oriol de Sta. Eulàlia P. En Thomas (*1613) que es casa amb Joanna Rovira, filla d'un pagès de Centelles, de la mateixa parròquia on ja s'havien casat el seu pare i l'oncle Francesc. En Bernat (*1617,+1658) que mor solter a la casa i deixa dot en herència a Maria «donzella, tinguda i reparada per filla mia»; no consta més informació d'aquesta noia. En Francesc (*1619) que es casa amb Anna Sardanyons del mas del mateix nom d'Alpens on s'hi trasllada, probablement a fer de pubill.

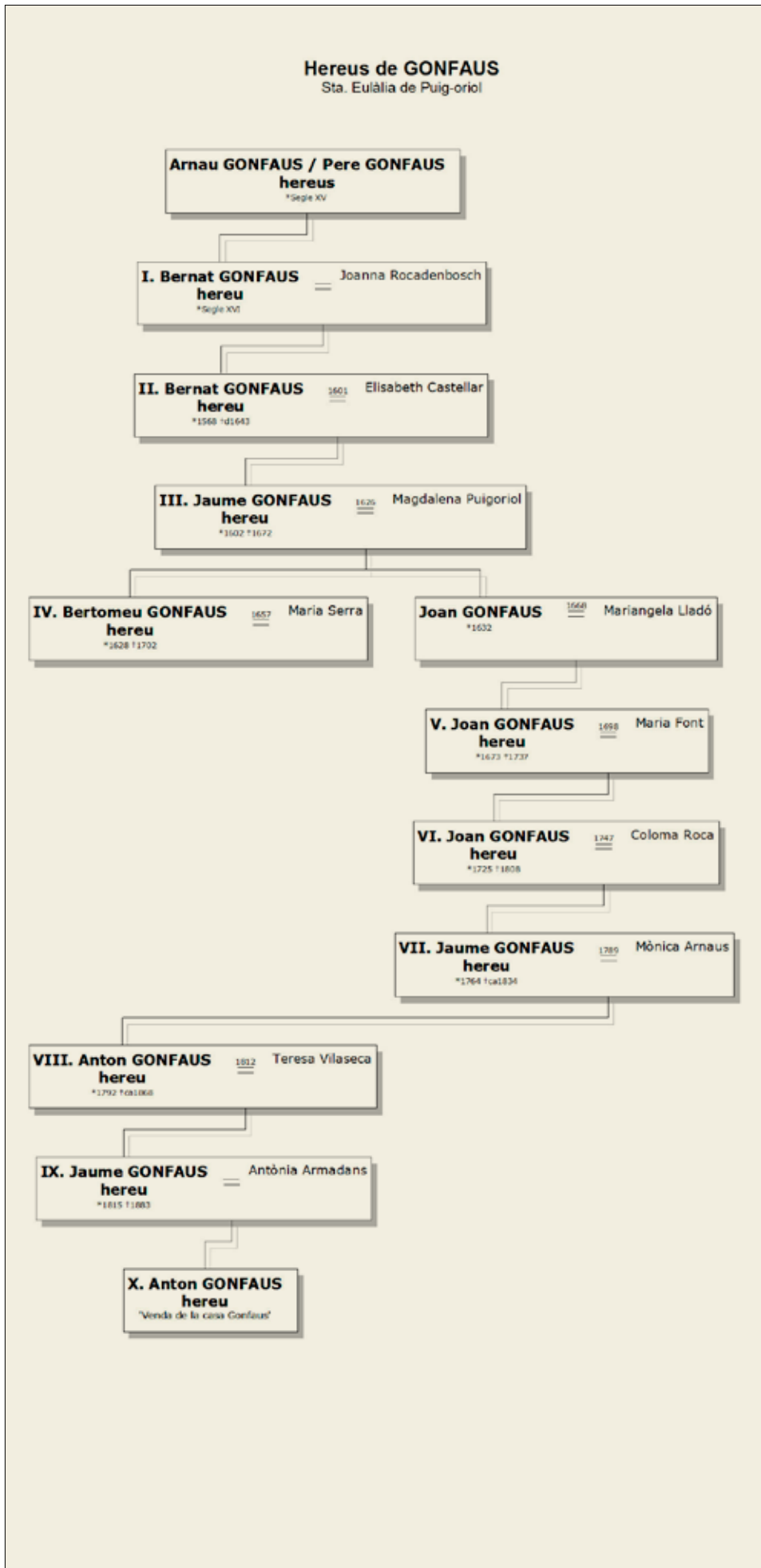
III. Jaume Gonfaus Castellar, (*1602/+1672), es casa el 22 de setembre de 1626 amb Magdalena Puig-oriol filla cabalera de la veïna casa de Puig-oriol el mateix

Detall del capbreu del priorat de Santa Maria de Lluçà, 1434. ABEV, ARXIU I BIBLIOTECA EPISCOPAL DE VIC.

II. Bernat Gonfaus, (*1568/+d.1643). Es casa el 1601 amb Elisabeth Castellar de Centelles, com a part d'un casament doble que satisfecia els interessos de dues cases. El dia 25 de setembre de 1601, Jaume Castellar, hereu del mas Castellar de Centelles, casa les seves dues filles: Magdalena, la pubilla, i Elisabeth. La pubilla es casa amb un cabaler de Gonfaus, Francesc, que marxarà al mas Castellar a fer de pubill. L'Elisabeth, cabalera, es casa amb l'hereu de Gonfaus, en Bernat. Els casaments dobles eren habituals entre cases de la pagesia benestant per estalviar en el pagaments de dotes i segellar compromisos.

dia que l'hereu d'aquella casa, l'Antoni, es casa amb la Paula Gonfaus, germana del Jaume, hereu de Gonfaus. De nou tenim un exemple de casament doble com estratègia matrimonial: les dues cases principals del poble fan un matrimoni creuat dels hereus de cada casa amb les respectives cabaleres. Els capítols matrimonial d'aquestes dues unions són idèntics: els pares fan hereus els seus fills mascles de totes les propietats de la família i fan una aportació de 800 lliures per cada noi, amb al compromís de vetllar pels altres germans i pels pares mentre visquin. Les noies reben un dot de 200 lliures i dues cai-

xes de joies. Una operació molt avantatjosa tant en l'aspecte econòmic, com pel que representa de pacte social entre dues de les cases més potents del municipi. Aquest mateix dia del 1626 també es casa una altre germana de l'hereu de Gonfaus: l'Eulària amb l'hereu d'una casa menor de la contrada, la Riba, de Sant Climent de la Riba.

El Jaume Gonfaus i la Magdalena van tenir, almenys, 9 fills que consten batejats a la parròquia de Lluçà: en Bertomeu, que serà el següent hereu. La Maria (*1630) casada amb Josep Pla, del mas Pla de Santa Eulàlia de Puig-oriol. El Joan (*1632) casat amb Mariàngela Lladó, pubilla del Collell de Balsareny, al nord del Bages, amb qui tindrà varis fills, entre ells en Joan de qui en parlarem més endavant. L'Anastàsia (*1634) casada amb Ramon Serra de St. Bertomeu de Llaers. L'Anna Maria (*1637) que es casa amb Joan Barbat, hereu d'una important casa a Balenyà, Osona. Isidre, casat amb Margarida a Balsareny. El Joseph (*1644 / 1681), prevere i rector de Lluçà, Borrassers, St. Climent de la Riba i St. Pere del Grau. I Pau, prevere, rector de Salselles.

IV. Bertomeu Gonfaus i Puig-oriol, (*1628/+1702) hereu segons el testament del seu pare Jaume el 1666. Casarà el 1657 amb Maria Font de Llaers. No consta descendència del Bertomeu Gonfaus i la propietat passarà a mans d'un nebot, en Joan, fill del Joan casat amb la pubilla del Collell de Balsareny.

En Bertomeu haurà de nomenar successor. Sense fills propis haurà de cercar entre la família el candidat que consideri més adequat per gestionar el patrimoni. L'legit serà el Joan Gonfaus Lladó, nebot del Bertomeu, fill del seu germà Joan casat a Balsareny. No tenim testament del Bertomeu però si de la seva esposa Maria, que el 1707 confirma com a hereu de la casa Gonfaus a Joan.

V. Joan Gonfaus i Lladó, (*1673, +1737), nascut a Balsareny serà enterrat a Sta. Eulàlia de Puig-oriol com l'hereu de Gonfaus. Es casa amb Maria Font, del mas Font de St. Feliu Sasserra, batejaran nombrosos fills, però només tres arriben a l'edat adulta: la Maria (*1701) casada amb Francesc Franch de Sta. Eulàlia de Riuprimer, Osona. La Teresa que es casa amb Francesc Eures de Perafita. I el Joan que serà el següent hereu de la casa.

En aquesta època Catalunya estava trasbalsada per la Guerra de Successió que va prendre una especial rellevància a la comarca d'Osona. Algunes de les cases

més destacades de Santa Eulàlia de Puig-oriol foren declaradament austriacistes: Puig-oriol, Grau i Gonfaus que patiren les conseqüències de la derrota. Aquestes propietats foren segrestades, incautades i confiscades pel Real Patrimonio i administrades per un *Administrador de Incautación y Confiscación de Bienes del Partido de Vique*, gestionat per Francisco Pascual. El 1725, amb la Pau de Viena entre Felipe V i l'Imperi, les propietats foren retornades als seus propietaris, fins aleshores sembla que hi haurien viscut a canvi d'un cert pagament, però sense ser-ne els propietaris ni poder-ne disposar lliurement.

Precisament arrel del cadastre de 1716⁹ imposit per les autoritats borbòniques es comptabilitzen les propietats del patrimoni de Joan Gonfaus a Santa Eulàlia de Puig-oriol, formades per diverses peces de terres i una casa.

VI. Joan GONFAUS i Font, (*1725, +1808), es casarà el 1747 amb Coloma Roca de la Roca de Muntanyola, Osona.

Quan en Joan es casa, als 22 anys, ja ho fa com hereu de mas Gonfaus. El seu pare fa deu anys que és mort i amb només dotze anys ell ja rep el patrimoni Gonfaus. El seu pare, en el testament de 1730, nomena el conjunt de marmessors que havien de procurar que s'executessin els seus desitjos, actuessin d'administradors de la finca i tutors de l'hereu en la seva minoria d'edat: la mare, un rector germà de la mare, un cunyat, un oncle Gonfaus del mas Riera de Perafità, i altres persones que devien ser de confiança del testador. Hi ha una evident relació amb la família de Perafità doncs el casament amb la Coloma el celebrà Joseph Riera, rector de Muntanyola, a l'església de St. Pere de Perafità.

Aquesta parella varen batejar, almenys, deu fills, alguns dels que van arribar a adults són: el Jaume, hereu que seguirà. La Clemència (*1751) casada amb Pere Canudas del mas Canudas de l'Espunyola, Avià. I la Maria (*1767) de qui no tenim més informació que va sobreviure al seu pare ja que la cita al testament.

VII. Jaume Gonfaus i Roca, (*1764, +d.1830), El juny de 1786 es casa amb Rosa Canudas, filla de Pere Canudas de l'Espunyola. Aquest és un altre tipus de matrimoni doble, en aquest cas seran una germana i un germà Gonfaus que es casen respectivament amb el pare i la filla Canudas. L'hereu Jaume amb la filla Rosa, i la Clemència amb el pare vidu. El contracte matrimonial valora els avantatges tant econòmics com socials i, evidentment, els

Casa i finca de Gonfaus de Sta. Eulàlia de Puig-oriol. FOTO J.CASAS

pràctics. Malauradament al cap d'un any mor la Rosa i en Jaume es casarà en segones núpcies el 1789 amb Mònica Arnaus del mas Arnaus de St. Feliu Sasserra, el mateix poble de l'àvia del Jaume.

En els capítols matrimonials d'aquest segon matrimoni, el pare del Jaume el confirma com a hereu del mas Gonfaus. Aquest és un nomenament formal, doncs els relleu es farà efectiu quan mori el pare. Els pares de la Mònica aporten al matrimoni un dot de 1000 lliures i una condició: en el cas que la Mònica rebi l'herència del mas Arnaus, que no recaigui sobre el mateix fill que la herència del mas Gonfaus. Aquesta condició pretén evitar la unió de dos patrimonis en cas de problemes de descendència de l'hereu del mas Arnaus.

El Jaume i la Mònica van batejar 7 fills: l'Anton, que seguirà com hereu. El Joan (*1794) que es casarà amb Margarida Sala d'Alpens on s'instal·laran. Climent (*1798) que també casarà amb una noia d'Alpens, la Theresa Valls, on es traslladarà a viure a fer de paraire. Francesc (*1800, +1872), prevere, rector de la Molsosa que fou ordenat sacerdot a Vic i company de missions del dominic pare Francesc Coll, de l'Antoni Maria Claret i el seu germà Ramon. En Ramon (*1807, +1852) prevere, rector de Taradell¹⁰ i també membre de la germandat de missioners diocesans de Catalunya que van recórrer el país tot predicant l'evangeli¹¹.

VIII. Anton Gonfaus i Arnaus, (*1792, +d.1860), es casa el 1812 amb Teresa Vilaseca, filla del mas Vilaseca de St. Bertomeu del Grau, continuant amb lla política d'extensió de la xarxa de relacions.

L'hereu procurava estar al cas dels temes econòmics i socials del seu entorn. Per això

es valia de parents i coneguts que l'informaven de la situació de les collites, bestiar per vendre, hereus i pubilles per casar, joves disponibles, rectories vacants, etc. Els matrimonis de fills i germans facilitaven l'establiment de nous canals o bé el reforçament dels ja existents. Mercats, fires i aplecs, i les trobades familiars al mas com les festes majors, batejos, casaments o funerals propiciaven aquest intercanvi d'informació.

D'aquesta parella ens consten batejats onze fills, dels que només els següents van arribar a adults: el Jaume que seguirà com a hereu. El Joseph (*1818, +1887) que es casarà amb primeres núpcies amb Maria Arquer el 1839 i, en segones núpcies, el 1848, amb Rosa Collell de Sora. El Joan (*1831) que es casarà amb Margarida Subirachs de Borredà on s'estableix com a pagès.

IX. Jaume Gonfaus i Vilaseca, (*1815, +1883), es casarà amb Antònia Armadans i Madriguera del mas Madriguera de Taradell. D'aquesta parella tenim notícia dels següents fills: l'Anton hereu que continua. El Jaume (*1859) casat amb una noia de cognom Codina dels qual no tenim més dades, però si del seu fill, Josep Gonfaus i Codina, que participarà en la venda de la casa Gonfaus. El Josep (*1862) que es casa amb Ramona Fons i tenen almenys dos fills, en Lluís i la Carme que participen en la venda de la casa, menors d'edat i representats pels seus tutors, doncs els seus pares ja eren difunts. El Ramon, casat amb una noia de cognom Rebés que en tenim notícia per què un seu fill, en Josep Gonfaus Rebés, participa de la venda de la casa.

X. Anton Gonfaus i Armadans. El 1883, a la mort el seu pare, pren possessió i fa inventari de la finca. Es confirma que la

propietat s'ha vist molt minvada els últims anys, especialment en les terres de conreu. L'agost del 1868 (any en que va prendre possessió de la finca el seu pare) disposava de 45 quarteres de terres de conreu i en l'inventari de 1883 s'han reduït a 10. En terres ermes han passat de 150 quarteres a 114. Aquests últims anys també es van crear censals que endeutaren la propietat. Tot plegat va fer que el 1886 l'Antoni Gonfaus i la seva mare Antònia Armadans fan venda a carta de gràcia¹² de tota la propietat per 6000 pessetes. Finalment, el 1909 consta la venda definitiva, juntament amb els censals, de la casa i les terres al matrimoni Miguel Homs i Quer i Dolores Teixidor Basachs, que serà inscrita a nom del seu fill el farmacèutic de Gironella, Mariano Homs Teixidor¹³.

Els Gonfaus descendents de la casa de Santa Eulàlia de Puig-oriol consten tant al mateix poble com a altres indrets del Lluçanès, des d'on prosseguiran la seva expansió tal com fan els seus avantpassats.

EXPANSIÓ FAMILIAR

L'expansió familiar es deu als cabalers. Aquests fills dels masos intenten reproduir el model familiar del seu origen, i si poden el social i l'econòmic, fundant nous nuclis familiars en nous indrets. Procés que s'anirà repetint en cada generació. El cognom viatja amb els nois, perquè les noies adopten el cognom de la nova casa o el del marit fins a mitjans del segle XIX quan s'estableix a tot l'estat espanyol el sistema de cognoms que actual.

El domini geogràfic del cognom Gonfaus es concentra a la conca del riu Llobregat i en general a la comarca del Berguedà i nord del Bages. És probable que les oportunitats ofertes per la indústria de les ribes del Llobregat van actuar com a potent reclam per als cabalers expulsats del mas. Al camp català ja no li era fàcil absorbir els excedents productius dels masos.

La recerca d'oportunitats de la població del camp s'adreçava cap a zones més industrialitzades amb un potencial de creixement superior. Aquesta també seria la explicació de l'expansió cap al Vallès Occidental, el Barcelonès i el Baix Llobregat.

Menys èxit ha tingut l'assentament del cognom a Osona, malgrat que s'han ressenyat varis matrimonis de cabalers Gonfaus a la zona del sud d'Osona als segles XVII i XVIII. No ens consta informació que faci pensar que el fet de que els nois Gonfaus hi anessin com a pubill comportés la de-

Presència del cognom GONFAUS ¹⁴		
	Primer cognom	Segon cognom
Catalunya	206	206
Berguedà	74	64
Bages	42	39
Vallès Occ.	18	32
Barcelonès	19	26
Osona	9	15
Baix Llobregat	9	7
Resta de comarques	35	23

saparició total del seu cognom. Des de finals del segle XIX s'ha localitzat alguna família al nord de la comarca d'Osona dels descendents de la casa de Santa Eulàlia de Puig-oriol.

Al segle XIX s'han relacionat algunes persones encara més allunyades de l'entorn físic que estem estudiant. Durant les guerres carlines una bona representació de la família Gonfaus de Prats va exiliar-se a França. També tenim notícia d'uns Gonfaus de Balsareny a Amèrica, dels que parlarem més endavant.

La escassa degradació d'aquest cognom singular, tant gràfica com fonètica, l'ha fet molt fàcil d'identificar en tota l'àrea que hem investigat, tot i això no podem descartar la existència d'altres Gonfaus en zones relativament allunyades d'aquest territori, possiblement emparentades amb la família del Lluçanès en èpoques molt reculades. Per exemple el canonge de Girona i Vic, Joan Gonfaus, fill d'un sastre de Sant Feliu de Pallarols, que fou un destacat religiós del bisbat de Girona, nomenat vicari general, protegit de rellevants famílies com els Agullana i els Vilar i que el 1631 va ser enterrat dins la catedral de Girona. D'aquests personatge no es troba més informació ni filiació possible amb la família del Lluçanès.

En l'època que hem treballat hem identificat alguns destacats focus d'expansió de la família i que val la pena comentar: Olost, Perafita, Alpens, Prats i Balsareny.

Olost, Perafita i Alpens

A totes tres poblacions van anar a instal·lar-s'hi descendents d'algun dels germans del l'hereu de la casa troncal de Gonfaus, i també membres tant de la casa de Sagàs com de la casa de Cultius que, principalment a Olost, van iniciar famílies molt nombroses que han perdurat fins l'actualitat.

A Olost hi trobem en Gaspar Gonfaus,

germà de l'hereu II. Bernat a principis del segle XVII. Allà s'instal·là com a fuster després del casament amb Elisabeth Fàbrega amb qui va tenir nombrosa descendència. Una altre família és la del Valentí, fill de Sebastià, germà del mateix Bernat i casat amb Magdalena d'Olost que enceten nissaga a aquesta població. Entre els seus fills hi haurà un pubill de l'esponerós mas de Codinachs.

A Perafita es detecten Gonfaus des d'inicis del segle XVII, sobretot descendents directes de la família de la casa de Cultius, amb importants connexions amb la casa de Gonfaus de Sta. Eulàlia. Per exemple, a principis del segle XVIII quan, entre d'altres, l'oncle Gonfaus del mas Riera de Perafita fa de tutor del jove Joan Gonfaus que a l'edat de 12 anys rep l'heretat per mort del pare i serà en aquesta parròquia on es casa l'hereu el 1747 amb la Coloma Roca.

A Alpens s'ha documentat a mitjan del segle XIX en Joan Gonfaus i Arnaus que es casa amb Margarida Sala, filla d'un paraire d'Alpens, ofici que també desenvoluparà el Joan i tindran una nombrosa família.

Prats

Des del segle XVI hi ha membres directament entroncats amb la casa Gonfaus de Sagàs, o familiars d'Olvan, també relacionats amb la casa de Santa Eulàlia de P. segons indica la documentació consultada.

D'entre les múltiples unitats familiars amb cognom Gonfaus de Prats en destaca la que donarà vida a un rellevant personatge: el militar carlista Marcel·lí Gonfaus, conegut com Marçal.

Marcel·lí Gonfaus¹⁵ i Casadesús (*1814-+1855). Fill de Josep Gonfaus i Anna Maria Casadesús de Prats, avis també de Prats, i besavis Marçal Gonfaus i Francisca Vila d'Olvan al segle XVIII.

El jove Marçal va participar en algunes victòries destacades amb els germans Gal-

ceran, coneguts carlistes del Lluçanès, participant en unes forces militars molt desiguals que es valien de l'estratègia, astúcia, audàcia i gran coneixement del territori tant dels comandaments com dels soldats. S'exilia a França després de la primera guerra carlina. Es casa el 1844 a Montpeller, on també estaven exiliats els seus pares, amb Maria Soler de Barcelona. Torna a Catalunya per a la segona guerra carlina com a coronel i lloctinent del general Cabrera en diverses accions militars, entre elles la batalla del Pasteral on, després d'algunes escaramusses, entre la història i la llegenda, fou pres i indultat. Tornarà a França fins que el 1854 es crida de nou pel general Cabrera per encapçalar les sublevacions catalanes. El 1855 va ser fet presoner a Orriols i fou afusellat el 8 de novembre de 1855 a Girona «en el Arenal de la Puerta de la Barca fue pasado por las armas por sentencia de la comisión militar» juntament amb altres dos sentenciats: el Josep Mas Martí de Navarcles, el seu segon comandant i el Domingo Pons Subirana de Camprodon, sergent primer¹⁶. El 1876 Carlos de Borbón concedí el títol de comtessa de Marsal a la seva vídua, títol que no fou mai reconegut per l'estat espanyol.

No ens consta descendència directa d'aquesta família al Lluçanès, però sí que s'han referenciat alguns Gonfaus a França, que en podrien ser descendents, però sense confirmació actualment.

Balsareny

A aquesta població és on presenta el nucli més important del cognom Gonfaus des de finals del segle XVI. Hi destaca la presència de descendents de la casa Gonfaus de Sagàs.

Des de la casa Gonfaus de Sta Eulàlia de Puig-oriol hi ha l'aportació de dos fills cabalers: en Joan Gonfaus i Castellar que es casarà amb la pubilla de el Collell i l'Isidre que es casarà amb Margarida i s'instal·larà al poble. Entre els fills del Joan hi haurà un hereu de la casa de Gonfaus i també el Bertomeu que es casarà amb Arcàngela Eures i iniciarà una nissaga amb nombrosa descendència a la població.

També hi ha un altre cas rellevant relacionat amb Balsareny que és el del «Padre Gonfaus» mort el 1932 a Camagüey, Cuba i molt recordat «*Extrovertido, ingenioso, dicharachero –como típico cubano–, era de baja estatura, grueso, vivaracho, de temperamento sanguíneo, de potente voz y ruidosas carcajadas, todo lo cual hacía de él una personalidad pintoresca, cuya sencillez, auste-*

ridad y manera espontánea de ser y de actuar resultaban insólitas, en un medio ultraconservador. Sin embargo, los vanidosos y los engrèidos lo respetaban y los humildes –como los feligreses de su Parroquia del Cristo– lo adoraban».¹⁷ Era fill de Joan Gonfaus i Torres nascut a Balsareny el 1827 i que emigrà a l'illa caribenyà on es va casar amb Caridad Palorames.

A la resta del món hem localitzat el cognom, escadusserament, a altres indrets, des de França fins a sud-amèrica. Durant la guerra civil espanyola del segle XX altres famílies Gonfaus van marxar per exiliar-se, sobretot a sud-amèrica, com ara el polític Joan Gonfaus i Mas que fou empresonat durant la guerra i finalment exiliat a Mèxic després de ser-ho a França.¹⁸ O la família de Casellas Gonfaus establerta a Buenos Aires.

AGRAIMENTS

A tots els qui han participat facilitant-nos comentaris o documentació de la zona, especialment a Josep Casals, rector de la parròquia de Santa Maria de Lluçà, a Joan Vila de Lluçà, a Joan Cabanes de la casa Gonfaus de Sagàs i a Rosa Serra i al seu equip de l'Erol.

BIBLIOGRAFIA

- CANUDAS, Anna; ESCRICHE, Roger; OLLER, Josep, *Usura i endeutament pagès al Berguedà dels segles XVII i XVIII: censals i vendes a carta de gràcia*. L'Erol Història 45, 1994.
- DICCIONARI CATALÀ-VALENCIÀ-BALEAR Alcover Moll. *Dcvb.iecat.net*
- ENCICLOPÈDIA CATALANA, Gran Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- FARIAS ZURITA, Victor, *El mas i la vila a la Catalunya medieval. Els fonaments de una societat senyorialitzada*. Universitat de València, 2009.
- FERRER i ALOS, Llorenç, *Hereus, pubilles i cabalers. Els sistema d'hereu a Catalunya*. Editorial Afers. Barcelona. 2007.
- FERRER i ALOS, Llorenç, *La familia en Catalunya en los siglos XVIII y XIX*. Universitat de Barcelona.
- VILA i LLIVINA, Dolors i SALVADÓ i Rumech, Rosa «Per a millor soportar los carrecs dels matrimonis. Estudi sobre els capítols matrimonials de Sant Jaume de Frontanyà (1597-1737)» Paratge 29. Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia, Vexil·lologia i Nobiliària. SCGHSVN. 2016.

FONTS

- ACCB: Arxiu Capítular de la catedral de Barcelona; ABEV: Arxiu i biblioteca episcopal de Vic; ADG: Arxiu diocesà de Girona; ADS: Arxiu diocesà de Solsona; APLL: Arxiu parroquial de Santa Maria de Lluçà.

Notes

1. El Lluçanès és una subcomarca en forma d'altiplà de transició entre Osona i el Berguedà en contacte amb el prepirineu. Actualment està en tràmit al departament de Governació de la Generalitat de Catalunya la proposta de creació de nova comarca. Viquipèdia, gener 2019.

2. Diccionari català-valencià-balear, Alcover. Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana, Joan Coromines. Onomasticon Cataloniae, Joan Coromines. Antropònims i noms catalans. M.Reina Bastardas.
3. Bastardas diu que *Wulfalds* és un nom molt mal documentat en domini català (p.e. no és freqüent a partir de l'any 1000), això fa que la transmissió a través d'un patronímic sigui menys versemblant perquè en l'època on es comença a utilitzar el nom del pare com a segon, aquest no era freqüent.
4. El capbreu és una relació de bens o rendes d'una senyoria. En aquest cas les propietats que depenien del priorat i devien pagar-hi rendes en forma de delme o altres tributs. Periòdicament es fa relació perquè en quedi constància. Document consultat a ABEV.
5. Impost directe creat per Pere III per a tot el territori català. Es repartia per focs (famílies). Els fogatges són llistats dels focs que han de pagar el tribut. Els de 1497, 1515 i 1553 estan organitzats per vegueries amb els noms de les cases o titulars de la casa de cada família per parròquies o termes.
6. En l'arxiu Gonfaus de Sagàs consten documents indicant que el mas Gonfaus, abans Mujalt o Mujal. En el document de concòrdia de 1560 el signa Francesc Gonfaus i la seva esposa Joanna, senyora dels masos Lucast, Mujal, Horats i Noguera. En un precari de 1594 Pau Gonfaus, pagava el cens al seu senyor pel mas Gonfaus, dit antigament Mujalt i altres terres de l'entorn. Informació facilitada per Rosa Serra de l'Erol de l'arxiu de Gonfaus de Sagàs..
7. En document de creació de censal de la parròquia de Santa Eulàlia de Pardines, Valentí Gonfaus, diu que és de Santa Eulàlia de Puig-oriol i ara habita el mas la Noguera de St. Martí de Biure. Aquest Valentí és el primer Gonfaus documentat a aquesta zona.
8. Informació facilitada per Ventura Castellvell de la documentació de l'arxiu capítular de la catedral de Barcelona relativa al priorat de Lluçà.
9. ACA, Real Patrimonio, Diversos, Fons Vilalta, Lligall 1. Barcelona.
10. El Dr. Carlos Enrique Sánchez Miranda, en la seva tesi doctoral el 2017, a la universitat de Comillas relata un fet d'exorcisme sobre la criada del rector de la Molsosa, feta pel pare Claret a la parròquia de Taradell.
11. Full Diocesà Solsona / Vic, 30 d'agost 2009.
12. O empenyorament. El venedor té dret a restituir o lluir la propietat que ha venut, per un preu que s'es-tipularà. No va ser el cas d'aquesta propietat que va acabar fent venda ferma.
13. Informació de la venda de la casa facilitada per Joan Gonfaus de Terrassa.
14. IDESCAT, Institut d'Estadística de Catalunya, Generalitat de Catalunya, dades de 31-10-2018.
15. Informació obtinguda a Gran Enciclopèdia Catalana, Ed. 62; Viquipèdia 20/10/2018; «*Ramon Cabrera a l'exili*» de Conxa Rodríguez; «*Inventari del patrimoni local de Prats de Lluçanès*», J.Compte i M.Homs i «*La batalla del Pasteral (1849)*» d'E. Rams i J.Tarrés Quaderns de la Selva, 1999
16. Consta inscripció d'enterrament a ADG, arxiu diocesà de Girona.
17. A «Camagüeyanos por el mundo», Adalberto Alfonso, Camagüey octubre de 1993.
18. Informació a MemòriaEsquerra.Cat. Consulta del gener 2019. Polític i activista cultural, publicà la novel·la *Allà dalt ... entre les muntanyes el 1930*, membre de la Junta Directiva de l'Orfeó Català i col·laboradors dels Quaderns de l'Exili.

Dolors Vila i Llivina
Jaume Casas i Gumfaus